

ՊԵՐՃ ԽԱՉԱՏՐՅԱՆ

ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետի քաղաքացիական դատավարության ամբիոնի ասպիրանտ

ՀՈՂԱՍՄԱՍԻ ՆԿԱՏՄԱՍԲ ՍԵՓԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐԸ ՄԱՐԴՈՒ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ԵՎ ՀԻՄՆԱՐԱՐ ԱԶԱՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ ԹԻՎ 1 ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹՅԱՆ 1-ԻՆ ՀՈԴՎԱԾԻ ՀԱՍՏԱՏՔՍՏՈՒՄ

Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին եվրոպական կոնվենցիայի (փոփոխված 11-րդ արձանագրությամբ¹) (այսուհետ՝ նաև Կոնվենցիա), թիվ 1 արձանագրության² 1-ին հոդվածի համաձայն՝ «Յուրաքանչյուր ֆիզիկական կամ իրավաբանական անձ ունի իր գույքից անարգել օգտվելու իրավունք: Ոչ ոքի չի կարելի գրկել սեփական գույքից, բացառությամբ՝ ի շահ հանրության և այն պայմաններով, որոնք նախատեսված են օրենքով ու միջազգային իրավունքի ընդհանուր սկզբունքներով:

Նախորդ դրույթները, այնուամենայնիվ, չեն խոչընդոտում պետության՝ այնպիսի օրենքներ կիրառելու իրավունքին, որոնք նա անհրաժեշտ է համարում ընդհանուր շահերին համապատասխան, սեփականության օգտագործման նկատմամբ վերահսկողություն իրականացնելու, հարկերի, մյուս զանձումների կամ տուգանքների վճարումն ապահովելու համար»:

Կոնվենցիայի նշված հոդվածը ներառում է երեք կարևոր նորմ: Առաջինը, որն իր բնույթով ընդհանուր է, սահմանում է սեփականության իրավունքից անարգել օգտվելու սկզբունքը. այն դրսևորված է հոդվածի 1-ին պարբերության առաջին նախադասության մեջ: Երկրորդ նորմը վերաբերում է սեփականությունից գրկելուն և դրա համար նախատեսում է մի շարք պայմաններ. այն արտացոլված է նույն պարբերության երկրորդ նախադասության մեջ: Երրորդ նորմը ճանաչում է, որ մասնակից պետություններն իրավունք ունեն վերահսկել սեփականության իրավունքի իրականացումը հասարակության

շահերին համապատասխան՝ ընդունելով այնպիսի օրենքներ, որոնք անհրաժեշտ կհամարեն այդ նպատակին հասնելու համար. այս նորմը արտացոլված է հոդվածի 2-րդ պարբերության մեջ³:

Միևնույն ժամանակ, Կոնվենցիայի նշված հոդվածում ամրագրված են մի շարք հիմնարար հասկացություններ, որոնցով պայմանավորված են Կոնվենցիայով սահմանված իրավակարգավորությունների առանձնահատկությունները: Մասնավորապես՝ Կոնվենցիայում գործածված են «սեփականություն», «օրենքով սահմանված», «ի շահ հանրության» և այլ հասկացություններ, որոնք ունեն առանցքային նշանակություն և կոնվենցիոն կարգավորումների համատեքստում ինքնուրույն կիրառություն և իրավական բովանդակություն են ձեռք բերում:

«Սեփականություն» հասկացությունը Կոնվենցիայի թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածում գործածվելիս ունի ինքնավար նշանակություն և չի ենթարկվում պաշտոնական դասակարգումների⁴, այն չի սահմանափակվում, օրինակ, նյութական աշխարհի օբյեկտներով և ներառում է որոշակի իրավունքներ, շահույթներ, որոնք ստեղծում են ակտիվներ⁵: Միաժամանակ, դատարանի կողմից արձանագրվել է նաև, որ սեփականությունը, որն այդպիսին չի համարվում ըստ ներպետական օրենսդրության, կարող է ճանաչվել այդպիսին ըստ Կոնվենցիայի թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի⁶: Օներիիդիզի գործով⁷, որի փաստական հանգամանքների համաձայն դիմումատուն ապօրինի հողագավթում էր կատարել և դրա վրա բնակելի տուն էր կառու-

www.lawinstitute.am

ցել, դատարանն այն դիրքորոշումն էր արտահայտել, որ ապօրինի հողագավթումը չի սահմանափակում նրան գույքային իրավունքներ (շահ) ունենալու հենց դրա վրա կառուցված տան նկատմամբ:

Նշված հասկացությունների մեկնաբանությունները դատարանի կողմից տրվել են սեփականության իրավունքի պաշտպանության նպատակով ներկայացված դիմումների քննության շրջանակում՝ անդրադառնալով դրանց՝ որպես սեփականության իրավունքի իրականացման կամ սահմանափակման համար անհրաժեշտ պայմանների ամբողջություն:

Անդրադառնալով սեփականությունից զրկելու պայմաններին, հարկ է նշել, որ դատարանը բազմիցս անդրադարձել է դրանց՝ արձանագրելով, որ Կոնվենցիայի թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի իմաստով այդ պայմանները հանգում են հետևյալին.

1. միջոցները պետք է լինեն օրինական,
2. միջոցներն ունեն օրինական նպատակ՝ ի շահ հանրության,
3. միջոցները համամասն են օրինական նպատակին:

Միջոցների օրինական լինելու պայմանն անհրաժեշտ է համարում, որ սեփականագրվմանն ուղղված միջոցները պետք է համապատասխանեն օրենքի պահանջներին: Կոնվենցիայի տարբեր հոդվածների վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ այդ ակտի կարևորագույն սկզբունքներից է հանդիսանում այն, որ դրանով ամրագրված ցանկացած իրավունքի (այդ թվում թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածով ամրագրված) իրականացմանը միջամտելը կարող է իրականացվել միայն օրենքին համապատասխան: Նշված պահանջը Կոնվենցիայում արտահայտվում է, օրինակ, «օրենքով սահմանված», «օրենքով նախատեսված» կամ «օրենքին համապատասխան» բառակապակցություններով:

Անդրադառնալով թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի դրույթներին՝ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի կողմից Զարբոնին և Վենտուրան ընդդեմ Իտալիայի գործով ընդգծվել է. «Դատարանը կրկնում է, որ թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի առաջին և ամենակարևոր պահանջն է, որ պետական իշխանությունների կողմից ցանկացած միջամտու-

թյունը սեփականության խաղաղ իրականացմանը պետք է լինի օրինական»⁸: Իսկ թե ինչ պետք է հասկանալ «օրենքով սահմանված» արտահայտության ներքո, Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի կողմից բացահայտվել է Սանդեյ Թայմզն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության գործում: Մասնավորապես, դատարանի կողմից արձանագրվել է. «Հետևյալ երկուսը այն պահանջներն են, որոնք բխում են «օրենքով սահմանված» արտահայտությունից: Ամենից առաջ, օրենքը պետք է համապատասխանաբար մատչելի լինի: Երկրորդ, նորմը չի կարող «օրենք» համարվել, քանի դեռ այն ձևակերպված չէ բավարար ճշգրտությամբ, որը հնարավորություն կտա քաղաքացուն իրականացնել վերահսկողություն. նա պետք է հնարավորություն ունենա, եթե անհրաժեշտ է նաև համապատասխան խորհուրդ ստանալով, կանխատեսել (այն չափով, որքան դա հնարավոր է տվյալ հանգամանքներում) այն հետևանքները, որոնք տվյալ գործողությունը կառաջացնի: Պարտադիր չէ, որ հետևանքները կանխատեսելի լինեն բացարձակ ճշգրտությամբ ...»⁹:

Սիդնեյ Թայմզի գործն առնչվում էր Կոնվենցիայի 10-րդ հոդվածին (արտահայտվելու ազատություն), սակայն դրա հիման վրա ձևավորված բավարար մատչելիության և կանխատեսելիության սկզբունքները հավասարաչափ կարող են կիրառելի լինել նաև սեփականության իրավունքի առնչությամբ: Այս մոտեցումը դատարանի կողմից դրսևորվել է, օրինակ, Սպացեքն ընդդեմ Չեխայի Հանրապետության գործում, որի շրջանակներում դատարանը ընդգծեց. «...«օրենքի» մասին խոսելիս թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածը վկայակոչում է Կոնվենցիայի որևէ այլ մասում հանդիպած նույն հասկացությունը, որը նկատի ունի օրենքով սահմանված իրավունք, ինչպես նաև դատական նախադեպ: Այն պարունակում է որակական պահանջներ, որոնք ավելի նշանակալից են, քան մատչելիությունն ու կանխատեսելիությունը»¹⁰: Այսինքն՝ Կոնվենցիայի թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածում «օրենքով նախատեսված» արտահայտությունը նշանակում է, որ անձին սեփականությունից զրկելու գործողությունների համար պետությունը պետք է ունենա ներպետական օրենքներով ամրագրված բավարար հիմ-

քեր, և այդ օրենքները պետք է լինեն մատչելի ու որոշակի: Անհրաժեշտ է նկատել նաև, որ «օրենք» հասկացությունը դատարանի կողմից ընկալվում է լայն առումով և այդ արտահայտության ներքո նկատի չի ունեցվում դրա ձևական կողմը, այլ հաշվի է առնվում նշանակությունը¹¹: Դատարանն օգտագործում է «օրենքի» լայն հասկացությունը, որը ներառում է նաև ավելի ցածր իրավաբանական ուժ ունեցող իրավական ակտեր, որոնց վրա ևս պետք է տարածվի մատչելիության և կանխատեսելիության պահանջը:

Ինչ վերաբերվում է մատչելիությանը, ապա Կոնվենցիան չի պարունակում որևէ առանձնահատուկ պահանջ՝ ուղղված որոշակի իրավական նորմերին հրապարակայնություն տալուն, մատչելի դարձնելուն: Սպացեքն ընդդեմ Չեխիայի Հանրապետության գործով վճռում նշվել է, որ դատարանը չէ, որ պետք է կարծիք հայտնի այն մեթոդների պատշաճության մասին, որոնք ընտրվել են անդամ պետության օրենսդրությամբ¹²: Այսինքն՝ մատչելիության ապահովման միջոցների ընտրությունը թողնված է անդամ պետությանը, և դատարանի կողմից յուրաքանչյուր կոնկրետ գործով գնահատվում է՝ արդյոք քննարկվող իրավական նորմերի մատչելիությունն ապահովվել է, թե ոչ, ինչ եղանակով է ապահովվել, և արդյոք ընտրված եղանակն ապահովել է հետապնդվող նպատակը:

Միջոցների օրինականության կարևորագույն տարր է հանդիսանում նաև այն, որ անձին սեփականությունից զրկելու գործընթացի համար պետք է սահմանված լինեն համապատասխան ընթացակարգեր, որոնցով կերաշխավորվի այդ անձանց իրավունքների պաշտպանությունը և կկանոնակարգվեն պետական մարմինների գործողությունները: Օրինակ, Հենթրիչի գործով դատարանը գտավ, որ պետության նախապատվության իրավունքը վիճարկող ապացույցների ձեռքբերման ընթացակարգի բացակայությունը առաջացրել է Կոնվենցիայի թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի խախտում¹³:

Միջոցների օրինականության պայմանը, ընդհանուր առմամբ, պահանջում է, որ անձին սեփականությունից զրկելու հետ կապված հարաբերություններում որևէ կամայականություն չլինի, լինի ներպետական օրենք, որով կսահմանվեն համապատասխան հիմքեր անձին սե-

փականությունից զրկելու համար, և այդ օրենքը լինի մատչելի ու անհրաժեշտ չափով կանխատեսելի՝ հնարավորություն ստեղծելով քաղաքացու համար այդ օրենքի պահանջներին համապատասխանեցնել սեփական վարքագիծը և կանխատեսել այդ գործողությունների հետևանքները: Այդ պահանջները վերաբերվում են ոչ միայն օրենքներին, այլև հավասարապես կիրառելի են նաև այլ իրավական ակտերի նկատմամբ:

Կոնվենցիայի համաձայն՝ անձին սեփականությունից զրկելու հաջորդ կարևոր պայմանն այն է, որ միջոցները հետապնդեն օրինական նպատակ՝ ծառայեն հանրության շահերին: Այսինքն՝ սեփականության իրավունքի իրականացմանը միջամտությունը կարող է արդարացված լինել միայն այն դեպքերում, երբ դա տեղի է ունենում հասարակայնության կամ ընդհանուրի շահերից ելնելով¹⁴: Այս առումով կարևոր նշանակություն ունի Ջեյմսը և այլոք ընդդեմ Միացյալ Թագավորության գործով դատարանի արտահայտած դիրքորոշումն այն մասին, որ սեփականագրվումը, որն իրականացվել է այլ անհատի անձնական արտոնություն տալու միջոցով, չի կարող լինել «ի շահ հանրության»¹⁵:

Միևնույն ժամանակ, դատարանի կողմից շեշտվել է, որ այնուամենայնիվ, սեփականության հարկադիր փոխանցումը մեկ անհատից մյուսին կարող է տեղի ունենալ՝ կախված այն հանգամանքներից, որոնք օրենսդրության իմաստով կոչված են հանրային կարիքների բավարարմանը¹⁶: Կոնվենցիայի թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի ֆրանսերեն տեքստում օգտագործված «pour cause d'utilite publique» (ի շահ հասարակության) արտահայտությունը չպետք է մեկնաբանել նեղ առումով, ինչպես դա կատարված է Կոնվենցիայի անդամ որոշ երկրների օրենսդրությամբ, ինչը սակայն չի կարող որոշիչ լինել, քանի որ կոնվենցիոն դրույթները կարող են ուղղակիորեն գործել և կիրառվել դատական պրակտիկայում: Դեռ ավելին, դատարանը նշել է, որ «հանրային շահ» արտահայտությունը ընդգրկում է նաև սեփականության հարկադիր օտարման (էքսպրոպրիացիա) բոլոր միջոցառումները, այդ թվում՝ նաև ուղղված սոցիալական արդարության վերականգմանը՝ հղում կատարելով այլ ժողովրդավարական պետություններում քննարկվող հարցի վերաբերյալ ար-

տահայտված դիրքորոշումներին. հատկապես մեջբերվել է ԱՄՆ Գերագույն դատարանի կողմից քննված այն գործը, որը վերաբերվում էր Հավայան օրենսդրությանը՝ ուղղված անշարժ գույքի հարկադիր փոխանցմանը վարձատուից վարձակալին՝ նպատակ ունենալով թուլացնել հողի սեփականության իրավունքի կենտրոնացումը (Հավայան տնային շինարարության վարչությունն ընդդեմ Միդիֆֆի 104S. Ct. 2321 [1984])¹⁷:

Կոնվենցիայի թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածը, որպես ելակետային դրույթ, հիմնվում է նաև այն սկզբունքի վրա. Կոնվենցիայով սահմանված պաշտպանության համակարգի համաձայն՝ ազգային (պետական) իշխանություններն են, որ պետք է ի սկզբանե գնահատեն առկա խնդիրները, դրանց կապը հասարակության հետ, սեփականագրկման անհրաժեշտությունն ու այն միջոցառումները, որոնք պետք է ձեռնարկվեն: Այսինքն՝ ազգային իշխանությունները, ուղղակիորեն իմանալով տվյալ հասարակությունը, տեղյակ լինելով վերջիններիս խնդիրներին, ավելի շահեկան իրավիճակում են գտնվում, քան միջազգային դատարանը, որպեսզի գնահատեն թե ինչն է բխում հանրային կարիքներից:

Այդ առումով դատարանն ուղղակիորեն նշում է. «Բացի այդ, «հասարակական շահ» հասկացությունը անխուսափելիորեն լայն է: Մասնավորապես, ինչպես նշել է հանձնաժողովը, սեփականությունից զրկելու մասին օրենքներ ընդունելու վերաբերյալ որոշումը, որպես կանոն, պետք է ներառի քաղաքական, տնտեսական և սոցիալական հարցերի վերաբերյալ դիրքորոշումները, որոնք ժողովրդավարական հասարակության մեջ շատ բազմազան են: Դատարանը, բնական համարելով այն, որ սոցիալական և տնտեսական քաղաքականության իրականացման համար ազգային օրենսդրությանը տրված թույլատրելի հայեցողության շրջանակը պետք է լինի լայն, կհարգի օրենսդիր իշխանության որոշումը՝ ինչ հասկանալ «հասարակական շահ» արտահայտության տակ: Սակայն միայն այնքան ժամանակ, քանի դեռ այդ որոշումը չի լինի ակնհայտորեն առանց ողջամիտ հիմնավորման: Այլ կերպ ասած՝ չնայած դատարանը չի կարող իր սեփական գնահատականը փոխարինել ազգային իշխանությունների գնահատականով, այն պար-

տավորված է ստուգելու Կոնվենցիայի թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածով վիճարկվող միջոցները և դա անելով հետազոտելու այն փաստերը, որոնց շրջանակներում գործել են ազգային իշխանությունները: Նաև դատարանը խնդիր ունի պարզել՝ արդյո՞ք վիճարկվող օրենսդրության նպատակը օրինական է, և համապատասխանո՞ւմ է արդյոք առկա փաստերին»¹⁸:

Փաստորեն, որպեսզի դատարանը համարի, որ անձի սեփականության իրավունքի իրականացմանը միջամտությունը բխել է հանրային շահերից, բավարար է, որպեսզի այդ միջամտությունը չլինի ակնհայտորեն՝ առանց ողջամիտ հիմնավորման: Նման ձևակերպման պայմաններում, կարելի է եզրակացնել, որ եթե քննարկվող գործերում բացակայի ողջամիտ հիմնավորումը, այնուամենայնիվ անհրաժեշտ է, որպեսզի դա լինի ակնհայտ: Այսինքն՝ միայն հիմնավորման բացակայությունը չի կարող հիմք հանդիսանալ, որպեսզի սեփականության իրավունքի իրականացմանը միջամտելու նպատակը համարվի հանրային շահերից չբխող:

Չնայած այն հանգամանքին, որ դատարանը նշված գործերի լուծման և Կոնվենցիայի պահանջների համապատասխանության հարցերը քննարկելիս կիրառում է նաև որոշ այլ չափանիշներ, որոնցից է, օրինակ, հանրային և մասնավոր շահերի միջև նպաստավոր հավասարակշռության որոշումը, այնուամենայնիվ ավելի նպատակահարմար կլինեի կոնկրետ նպատակը հանրային շահերից բխող ճանաչելու հարցում չսահմանափակվել միայն ողջամիտ հիմնավորման և դրա ակնհայտության պահանջների գնահատմամբ, այլ լրացուցիչ ուսումնասիրել երկրի տնտեսական և սոցիալական կյանքի առանձնահատկությունները պարզելու համար՝ արդյո՞ք իրականում առկա եղել է հանրային շահը, թե՛ ոչ:

Կոնկրետ միջոցների՝ հանրության շահերին համապատասխանության որոշման հարցում դատարանի կողմից գնահատման առարկա է դարձնում նաև պետության՝ թույլատրելի հայեցողության շրջանակում գործելու հանգամանքը: Գնահատման այս սկզբունքն առաջին անգամ դրսևորվել է Լոուելսն ընդդեմ Իռլանդիայի գործով կայացված վճռում¹⁹, որը որոշում է պետության գործողությունների դատական վերահսկողության շրջանակը և Կոնվենցիայով նախա-

տեսված իրավունքների վերաբերյալ որոշումներ կայացնելու հարցում պետությանը տրամադրված հարգանքի աստիճանը: Այս սկզբունքը, որը սահմանափակում է դատարանի իրավասությունները, կոչված է ապահովելու յուրաքանչյուր հասարակության հարաբերական ինքնուրույնությունը՝ անհատի իրավունքների և ազգային շահերի միջև առկա ներքին բախումները լուծելու հարցում:

Ինչպես վերը նշվել է, Կոնվենցիան պետություններին հայեցողության լայն շրջանակ է տրամադրում՝ որոշելու, թե որոնք են հանրության շահերը, սակայն միևնույն ժամանակ դատարանին չի զրկում պետության կողմից հանրության շահերի սահմանումը ստուգելու իրավունքից: Պետության նշված իրավագործությունն անսահմանափակ չէ. հանդիսանում է կոնվենցիոն ինստիտուտների վերանայման առարկա²⁰: Օրինակ, Սթրեյանը և այլոք ընդդեմ Ռուսիայի գործով դիմումատուները դատարան էին դիմել սեփականությունից զրկելն անօրինական ճանաչելու և վնասի փոխհատուցում տրամադրելու պահանջներով: Դիմումի հիմքում դրվել էր այն հանգամանքը, որ պետությունը երեք տարի առաջ դիմումատուից հարկադիր վերցված սեփականությունը վաճառել էր երրորդ անձի: Գործի հանգամանքների և ներպետական օրենսդրության ուսումնասիրության արդյունքում դատարանը գտավ, որ պետությունը անձին սեփականությունից զրկելու համար օրինական նպատակ չի սահմանել²¹:

Այսինքն՝ դատարանը, որպես կանոն, հարգում է պետությունների որոշումները այն հարցի վերաբերյալ, թե որն է հանդիսանում հանրային շահ և հանրային ինչպիսի կարիքների բավարարման համար է սահմանափակվում անձի սեփականության իրավունքը: Միայն այն բացառիկ դեպքերում, երբ սեփականությունից զրկելը գնահատվում է որպես ակնհայտորեն անարդար, դատարանն արձանագրում է Կոնվենցիայի պահանջների խախտում:

Անդրադառնալով Կոնվենցիայի թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածով նախատեսված անձի սեփականության իրավունքի իրականացմանը միջամտելու համար անհրաժեշտ պայմաններից վերջինին՝ հարկ է նշել, որ այն օրգանապես կապված է նախորդ երկուսի հետ և կոչ-

ված է ապահովելու հավասարակշռություն սեփականության իրավունքի իրականացմանը միջամտելու միջոցների և միջամտության նպատակների միջև: Կոնվենցիան պետությանը հնարավորություն է տալիս իր տարածքում միջամտելու սեփականության իրավունքի իրականացմանը այն սահմաններում, որը անհրաժեշտ կհամարվի՝ հանրային շահերից ելնելով: Միևնույն ժամանակ դատարանը պարտավորություն ունի յուրաքանչյուր կոնկրետ դեպքում որոշելու՝ ձեռնարկված միջոցները (միջամտության աստիճանը) արդյոք անհրաժեշտ են եղել հանրային կարիքների բավարարման համար, արդյոք որևէ սահմանազանցում թույլ չի տրվել միջոցների ընտրության հարցում, ապահովվել է արդյոք հավասարակշռությունը հանրային շահերի և անհատի հիմնարար իրավունքների պաշտպանության պահանջների միջև: Դատարանի պրակտիկայում այս մոտեցումն ամրագրվել է որպես «համաձայնության սկզբունք» կամ «նպաստավոր հավասարակշռության սկզբունք»:

Դատարանի գնահատմամբ նպաստավոր հավասարակշռության հասնելու պահանջն ամբողջությամբ արտացոլված է կոնվենցիայի թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածում՝ ներառյալ երկրորդ նախադասությունը, որը պետք է կարդալ առաջին նախադասությամբ ամրագրված գլխավոր սկզբունքի լույսի ներքո²²: Անհրաժեշտ է որպեսզի ողջամիտ հավասարակշռություն լինի կիրառված միջոցների և իրականացվող նպատակի միջև²³, որը կարող է խախտվել, եթե անձը ստիպված լինի «անհամաչափ բեռ»²⁴ կրել:

Կիրառվող միջոցների և հանրային շահերի միջև նպաստավոր հավասարակշռության պայմանի առկայությունը, սակայն, չի երաշխավորում անձի սեփականության իրավունքի սահմանափակման գործընթացում վերջինիս իրավունքների պաշտպանությունը: Այսինքն՝ հնարավոր են իրավիճակներ, երբ նպաստավոր հավասարակշռության պայմանը բավարարված լինի, սակայն խախտված լինեն սեփականության իրավունքից ածանցյալ այլ իրավունքներ, մասնավորապես՝ փոխհատուցում ստանալու իրավունքը և այլն:

Չվոլսկու և Չվոլսկայայի գործով դատարանը խնդիր ուներ որոշելու՝ արդյոք պահպանվել է նպաստավոր հավասարակշռության պայ-

մանը նախկին կոմունիստական կառավարության գործողություններից տուժած անձանց իրավունքների վերականգման գործընթացում: Մասնավորապես, անհրաժեշտ էր որոշել՝ նախկինում սեփականությունից զրկված անձանց՝ իրենց գույքը հետ պահանջելու իրավունքի վերապահումը արդյոք չի խախտում ներկա սեփականատերերի իրավունքները: Գործի հանգամանքներից ելնելով՝ դատարանը գտավ, որ նշված միջոցները օրինական են, համապատասխանում են հանրային շահերին, և պահպանված է նպաստավոր հավասարակշռության սկզբունքը, քանի որ գործընթացի նպատակն էր վերականգնել անձանց իրավունքները, որոնք խախտվել էին կոմունիստական ռեժիմի պայմաններում: Այնուամենայնիվ դատարանը գտավ, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի 2-րդ պարբերության պահանջների խախտում, քանի որ երկրի օրենսդրությունը պարտավորեցնում էր ներկա սեփականատերերին (գործով դիմումատուներ) առանց փոխհատուցման նախկին սեփականատերերին փոխանցել իրենց պատկանող գույքը, որը ձեռք էր բերվել բարեխղճորեն²⁵:

Հանրային և մասնավոր շահերի միջև նպաստավոր հավասարակշռության տեսանկյու-

նից չափազանց կարևոր է սեփականությունից զրկված անձին փոխհատուցում տրամադրելու հարցը, որը տարբեր շահերի միջև դրված հավասարակշռության գնահատման շրջանակներում կարող է վտանգված լինել՝ պայմանավորելով սեփականությունից զրկված անձին անհամաչափ «բեռով» ծանրաբեռնելը²⁶:

Ելնելով վերոգրյալից՝ կարելի է եզրակացնել, որ Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին կոնվենցիան սահմանում է այն հիմնարար ելակետային դրույթները, որոնց շրջանակներում իրավասու են գործելու անդամ պետությունների իշխանությունները: Միևնույն ժամանակ Կոնվենցիան այդ իշխանություններին վերապահում է հայեցողության որոշակիորեն լայն շրջանակ քննարկելու և լուծելու ներպետական խնդիրները՝ սեփական հասարակության բարեկեցության ապահովման շարժառիթներից ելնելով: Սակայն այդ հայեցողության շրջանակը անսահմանափակ բնույթ չի կարում և պայմանավորված է հանրային և մասնավոր շահերի միջև նպաստավոր հավասարակշռություն ապահովելու անհրաժեշտությամբ, ինչը անմիջականորեն ստուգվում է դատարանի կողմից:

www.lawinstitute.am

¹ Տե՛ս ՀՀ արտաքին գործերի նախարարության պաշտոնական տեղեկագիր (Հայաստանի Հանրապետության միջազգային պայմանագրերի ժողովածու), հրատարակության 3-րդ տարի, N 5(13), 20.12.2004թ.:

² Տե՛ս Փարիզ, 1952թ. մարտի 20-ը:

³ Տե՛ս Սփորինգը և Լոնդոնի ընդդեմ Շվեդիայի գործով ՄԻԵԳ-ի 23.09.1982 թվականի վճիռը (մաս 61):

⁴ Տե՛ս Բեյեյեռն ընդդեմ Իտալիայի գործով ՄԻԵԳ-ի 05.01.2000 թվականի վճիռը (մաս 100), Հունաստանի նախկին թագավորը և այլոք ընդդեմ Հունաստանի գործով ՄԻԵԳ-ի 23.11.2000 թվականի վճիռը (մաս 60):

⁵ Տե՛ս Գասուս Դոսջերը և Ֆորդերտեքնիկ Գմբբ-Հ-ն ընդդեմ Նիդերլանդների գործով ՄԻԵԳ-ի 23.02.1995 թվականի վճիռը (մաս 53): Իսթրիդիսն ընդդեմ Հունաստանի գործով ՄԻԵԳ-ի 25.03.1999 թվականի վճիռ (մաս 54). այս գործի փաստական հանգամանքների համաձայն՝ կինոթատրոնը, որը 11 տարի շարունակ գործում էր սահմանված կարգով՝ կնքված վարձակալության պայմանագրի հիման վրա, առանց իշխանությունների միջամտության, ձեռք էր բերել մշտական հաճախորդներ և ստեղծում էր սեփականություն:

⁶ Տե՛ս Պանիկյան ընդդեմ Բուլղարիայի գործով ՄԻԵԳ-ի 10.07.1999 թվականի վճիռը:

⁷ Տե՛ս Օներիիլդիզն ընդդեմ Թուրքիայի գործով ՄԻԵԳ-ի 10.11.2004 թվականի վճիռը:

⁸ Տե՛ս Քարբոնին և Վենտուրան ընդդեմ Իտալիայի գործով ՄԻԵԳ-ի 30.05.2000 թվականի վճիռը (մաս 32):

⁹ Տե՛ս Սանդեյ Թայմզն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության գործով ՄԻԵԳ-ի 1979 թվականի վճիռը (մաս 49):

¹⁰ Տե՛ս Սպացեքն ընդդեմ Չեխիայի Հանրապետության գործով ՄԻԵԳ-ի 09.11.1999 թվականի վճիռը (մաս 54):

ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

- ¹¹ Տե՛ս Սպացեքն ընդդեմ Չեխիայի Հանրապետության գործով ՄԻԵԳ-ի 09.11.1999 թվականի վճիռը (մաս 57):
- ¹² Տե՛ս Սպացեքն ընդդեմ Չեխիայի Հանրապետության գործով ՄԻԵԳ-ի 09.11.1999 թվականի վճիռը (մաս 57):
- ¹³ Տե՛ս Հենթրիչն ընդդեմ Ֆրանսիայի գործով ՄԻԵԳ-ի 22.09.1994 թվականի վճիռը (մաս 42):
- ¹⁴ Տե՛ս Мони́ка Карсс-Фрикс, Жеребцов А.Н., Меркулов В.В., Эргель А.Г. “Европейская конвенция о защите прав человека и основных свобод, Статья 1. Протокол N 1. Право на собственность”, М., 2002. С. 26.
- ¹⁵ Տե՛ս Ջեյմսը և այլոք ընդդեմ Միացյալ Թագավորության գործով ՄԻԵԳ-ի 21.02.1986 թվականի վճիռը (մաս 40):
- ¹⁶ Տե՛ս նույն տեղը:
- ¹⁷ Տե՛ս նույն տեղը (մասեր 40, 42):
- ¹⁸ Տե՛ս Ջեյմսը և այլոք ընդդեմ Միացյալ Թագավորության գործով ՄԻԵԳ-ի 21.02.1986 թվականի վճիռը (մասեր 42, 46):
- ¹⁹ Տե՛ս Լուուելսն ընդդեմ Իռլանդիայի գործով ՄԻԵԳ-ի 01.07.1961 թվականի վճիռը (մաս 9, 11-15), գործի շրջանակներում Մարդու իրավունքների եվրոպական հանձնաժողովի կողմից 19.12.1959թ. գեկույցը:
- ²⁰ Տե՛ս Վայագիսն ընդդեմ Խորվաթիայի գործով ՄԻԵԳ-ի 20.07.2006 թվականի վճիռը (մաս 41), Լիթգոուն և այլոք ընդդեմ Միացյալ Թագավորության գործով ՄԻԵԳ-ի 08.07.1986 թվականի վճիռը (մասեր 121, 122):
- ²¹ Տե՛ս Սթրեյնը և այլոք ընդդեմ Ռումինիայի գործով ՄԻԵԳ-ի 21.07.2005 թվականի վճիռը:
- ²² Տե՛ս Սքորդիոն ընդդեմ Իտալիայի գործով ՄԻԵԳ-ի 29.03.2006 թվականի վճիռը (մաս 93):
- ²³ Տե՛ս Փրեսես Կոմպանիա Նավիերան ընդդեմ Բուլղարիայի գործով ՄԻԵԳ-ի 03.07.0997 թվականի վճիռը (մաս 10), Սքորդիոն ընդդեմ Իտալիայի գործով ՄԻԵԳ-ի 29.03.2006 թվականի վճիռը (մաս 93):
- ²⁴ Տե՛ս Սփորինգը և Լոննրոթն ընդդեմ Շվեդիայի գործով ՄԻԵԳ-ի 23.09.1982 թվականի վճիռը (մաս 30):
- ²⁵ Տե՛ս Ջվոլսկին և Ջվոլսկայայան ընդդեմ Չեխիայի Հանրապետության գործով ՄԻԵԳ-ի 12.11.2002 թվականի վճիռը (մասեր 69-74):
- ²⁶ Տե՛ս Լիթգոուն և այլոք ընդդեմ Միացյալ Թագավորության ՄԻԵԳ-ի 08.07.1986 թվականի գործով կայացված վճիռը:

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

- 1. Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին եվրոպական կոնվենցիա (փոփոխված 11-րդ արձանագրությամբ) ՀՀ արտաքին գործերի նախարարության պաշտոնական տեղեկագիր (Հայաստանի Հանրապետության միջազգային պայմանագրերի ժողովածու), հրատարակության 3-րդ տարի, N 5(13), 20.12.2004թ.:
- 2. Monica Crass-Friks. “The right to Property”. A guide to the implementation of Article 1 of Protocol No 1 to the European Convention of Human Rights. Human Rights Handbook No 4. Council of Europe 2001.
- 3. Мони́ка Карсс-Фрикс, Жеребцов А.Н., Меркулов В.В., Эргель А.Г. “Европейская конвенция о защите прав человека и основных свобод, Статья 1. Протокол N 1. Право на собственность”, М., 2002.

ՍԱՐԴՈՒ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ԵՎՐՈՊԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐ

- 1. Սփորինգը և Լոննրոթն ընդդեմ Շվեդիայի գործով ՄԻԵԳ-ի 23.09.1982 թվականի վճիռը:
- 2. Բեյելեռն ընդդեմ Իտալիայի գործով ՄԻԵԳ-ի 05.01.2000 թվականի վճիռը:
- 3. Հունաստանի նախկին թագավորը և այլոք ընդդեմ Հունաստանի գործով ՄԻԵԳ-ի 23.11.2000 թվականի վճիռը:
- 4. Գասուս Դոսջերը և Ֆորդերտեքնիկ Գմբբե-ն ընդդեմ Նիդերլանդների գործով ՄԻԵԳ-ի 23.02.1995 թվականի վճիռը:
- 5. Իսթրիլիսն ընդդեմ Հունաստանի գործով ՄԻԵԳ-ի 25.03.1999 թվականի վճիռը:
- 6. Պանիկյան ընդդեմ Բուլղարիայի գործով ՄԻԵԳ-ի 10.07.1999 թվականի վճիռը:
- 7. Օնեթիլդիզն ընդդեմ Թուրքիայի գործով ՄԻԵԳ-ի 10.11.2004 թվականի վճիռը:
- 8. Քարբոնին և Վենտուրան ընդդեմ Իտալիայի գործով ՄԻԵԳ-ի 30.05.2000 թվականի վճիռը:
- 9. Սանդեյ Թայմզն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության գործով ՄԻԵԳ-ի 1979 թվականի վճիռը:
- 10. Սպացեքն ընդդեմ Չեխիայի Հանրապետության գործով ՄԻԵԳ-ի 09.11.1999 թվականի վճիռը:
- 11. Հենթրիչն ընդդեմ Ֆրանսիայի գործով ՄԻԵԳ-ի 22.09.1994 թվականի վճիռը:
- 12. Ջեյմսը և այլոք ընդդեմ Միացյալ Թագավորության գործով ՄԻԵԳ-ի 21.02.1986 թվականի վճիռը:
- 13. Լուուելսն ընդդեմ Իռլանդիայի գործով ՄԻԵԳ-ի 01.07.1961 թվականի վճիռը: Գործի շրջանակներում Մարդու իրավունքների եվրոպական հանձնաժողովի կողմից 19.12.1959թ. գեկույցը:
- 14. Վայագիսն ընդդեմ Խորվաթիայի գործով ՄԻԵԳ-ի 20.07.2006 թվականի վճիռը:
- 15. Լիթգոուն և այլոք ընդդեմ Միացյալ Թագավորության գործով ՄԻԵԳ-ի 08.07.1986 թվականի վճիռը:
- 16. Սթրեյնը և այլոք ընդդեմ Ռումինիայի գործով ՄԻԵԳ-ի 21.07.2005 թվականի վճիռը:
- 17. Սքորդիոն ընդդեմ Իտալիայի գործով ՄԻԵԳ-ի 29.03.2006 թվականի վճիռը:
- 18. Փրեսես Կոմպանիա Նավիերան ընդդեմ Բուլղարիայի գործով ՄԻԵԳ-ի 03.07.0997 թվականի վճիռը:

19. Սքոթլիոն ընդդեմ Իտալիայի գործով ՄԻԵԴ-ի 29.03.2006 թվականի վճիռը:
20. Սփորինգը և Լոննրոթն ընդդեմ Շվեդիայի գործով ՄԻԵԴ-ի 23.09.1982 թվականի վճիռը:
21. Ջվոլսկին և Ջվոլսկայայան ընդդեմ Չեխիայի Հանրապետության գործով ՄԻԵԴ-ի 12.11.2002 թվականի վճիռը:
22. Լիթգոուն և ալյոք ընդդեմ Միացյալ Թագավարության ՄԻԵԴ-ի 08.07.1986 թվականի գործով կայացված վճիռը:

РЕЗЮМЕ

*Проблема защиты права собственности на землю в контексте первой статьи
первого протокола конвенции по правам
и основным свободам человека*

Статья посвящена анализу норм европейской конвенции по правам и основным свободам человека, связанных с ограничением права собственности для общественных нужд. В статье рассматриваются понятия использованные в первой статье первого протокола Конвенции, обсуждаются условия и порядок ограничения права собственности. В детальной форме представляется практика Европейского суда по правам человека, обсуждаются комментарии данные судом по применению норм первой статьи первого протокола Конвенции.

SUMMARY

*The problem of protection of the property right of the land in the context of the 1st article
of the protocol No 1 of convention of human rights
and fundamental freedoms*

In the Article have been analyzed the regulations of european convention of human rights and fundamental freedoms (concerning controlling the use of property in accordance with the general interest). It discusses the notions in the 1st article of the protocol No 1 of the convention, as well as the conditions and the procedure of deprivation of property. In detailed form is introduced the practice of the European court of human rights and the comments given by the court on the 1st article of the protocol No 1 of the convention are discussed.